

Nizami Gencevi'nin "Rahmet Evi" Kavramı

Dr. Siracəddin HACI*

Özet

Azerbaycân Türk edebiyâtının XII. yüzyılda yaşamış büyük şairi Nizami Gencevi tüm eserlerinde İslam dininin değerlerine büyük yer vermiştir. Şairin düşüncesine göre doğru hayat düşünce ve yolu yalnız İslam yani yüce Allah'a teslim olmaktır. Yüce Allah'ın (c.c) yarattığı insanların İslam'dan başka hayat tarzı bulunmamalıdır. İnsanlığa doğru yol göstermek için gönderilmiş peygamberler de her zaman İslamî hayat tarzını tebliğde bulunmuşlardı; onlar müslim, onlara inananlar da müslüman olmuşlardı. Kim peygamberlerin getirdiği ilahi emre, buyruklara inanır ve onlara uyarsa o, müslüman sayılacaktır. Tüm peygamberlerimiz insanlara bu hakikati ulaştırmışlardır. Bu, onların yüce Allah tarafından belirtilmiş kutsal görevidir. Nizami Gencevi'nin eserlerinde yer ayırdığı İslami değerlerden biri de "rahmet evi" kavramıdır. Şair adı geçen kavramı yorumlarken onu İslam Peygamberinin misyonu ile alakalandırmıştır. Şaire göre rahmet yüce Allah'ın bir nimeti olup O'nun adaletinin, merhametinin, insan sevgisinin ve şefkatinin göstericisidir.

İslam Peygamberi Hz. Muhammed'in görevi de yüce Allah'ın ölçülerine uygun bir "Rahmet Evi" yapmaktan ibarettir. Nizami'nin sunumunda bu evin, dünyanın ve toplumun hukuki sistemi mevcuttur. Bu sisteme göre rahmet evinde yaşayanlar hukukî bakımdan eşittirler, bu evde oturanlar hür yaşama hakkına sahiptirler, bu evin sakinlerinin bağımsız yaşamak, sevmek, çalışmak, konuşmak, evlenmek, evlat yetiştirmek, eğitim görmek, ilim öğrenmek gibi hakları vardır. Nizami "rahmet evi"ni sağlıklı bir dünya gibi sunar. Herkesin barış içinde bulunduğu bu kutsal mekanın adı "rahmet evi"dir, vatandaşı mümindir, yöneticilik prensipleri merhamet ve adalete dayanır. Nizami'nin görüşünce Hz.Muhammed'in (s.a.s) tüm insanlığa gönderilmesinin bir hikmeti de Efendimiz'in ömrünü tüm insanlığa feda etmek, adamak için seçilmiş olmasında yatar. Çünkü Peygamberimizin yaptığı rahmet evi bireysel daire değil, tüm insanların, tüm yaratılmışların yaşadığı iman mekanı ve ebedi saadet yurdudur.

---

* Azerbaycan Milli Elmler Akademiyasının Nizami Adına Edebiyat İnstitü.

Anahtar Kelimeler: Rahmet evi, merhamet, şefkat, adalet, ebedi saadet yurdu

Abstract

Nizami Ganjavi the well-known poet of the Azerbaijan literature who lived in the 12th century paid attention to the Islamic values in all his works. According to the poet the true life thought and way is only Islam, it means to give himself up to Allah. The people created by Allah must not have another life style except Islam. The prophets who were sent to show the true way to the humanity always propagated the Islamic life style, they were believers and people who believed them were Muslims. The person, who believes the divine orders, commands and obeys them he is a Muslim. All prophets delivered this truth to the humanity. It is their sacred duty determined by Allah. In Nizami Ganjavi's works one of the Islamic values is the conception "the paradise house". Explaining this conception the poet connected it with the mission of the Islam Prophet. That is why the paradise is the blessing of God, it is the point of His justice, mercy, sympathy and human love. The duty of Islam Prophet is to build "a paradise house" according to God's measures. In Nizami's presentation this house, world, society has a legal system. According to this system the people living in "the paradise house" are equal for the right, they are free and they have rights such as to live, to love, to work, to speak, to marry, to bring up the child, to study and etc. Nizami introduces "the paradise house" as a healthy world. The sacred place where everyone lives in peace is called "a paradise house", its citizen is a devout and its administration principles are based on mercy and justice. According to the thought of Nizami one of the wisdoms of the sending Excellency Muhammad to whole humanity is that he was chosen to sacrifice himself for all mankind. Because "the paradise house" built by him is not a private house, it is a faith place and an eternal happiness hearth.

Key Words: Paradise house, mercy, sympathy, justice, an eternal happiness hearth

NİZAMİ GƏNCƏVİNİN «RƏHMƏT EVİ» ANLAYIŞI

XII yüzillikdə yaşamış Azərbaycan türk ədəbiyyatının böyük şairi Nizami Gəncəvi bütün əsərlərində islami dəyərlərin şərhinə geniş yer vermiş, uca Allahın (c.c) müqəddəs kitabında olan buyuruqları bədii bir biçimdə açıqlamış, insanların bu ilahi dəyərləri qavraması, bu ilahi ölçüləri qəbul etməsi üçün çeşidli vasitələrdən istifadə etmişdir. Şairin əsərlərində geniş şərh etdiyi anlayışlardan biri də «rəhmət evi»dir. Nizami Gəncəvi islam Peyğəmbəri (s.a.s) ilə bağlı yazdığı nətlərinin birində bu anlayışa yer vermişdir.

Rahmət evinin (dairəsinin) mərkəzi sənən,

"«Zahmät" (sözünün) nöqtəsinin üstündəki saray sənəsi»¹

Hz. Nizami nətin ikinci beytində birbaşa dini qaynağı olan, peyğəmbərlik anlayışı və hz. Məhəmmədlə (s.a.s) ayrılmaz vəhdət təşkil edən «rəhmət evi» ifadəsindən istifadə etmiş, xüsusi mənalar yüklədiyi «nöqtə», «saray» sözlərini beytin mətninə yerləşdirmişdir. Biz öncə bu anlayışların məna yükünü şərh etməyə çalışaq.

I. "RƏHMƏT" SÖZÜNÜN MƏNASI

Bilindiği kimi, rəhmət anlayışı islam dinində xüsusi yer tutur. «Rəhmət» ərəb dilində «acımaq», «mərhəmət etmək» deməkdir. Rəhmət «...Hz. Peyğambərin (s.a.s) «Delail»de kayd edilən iki yüz bin ismindən biridir. Allahın iki türlü acıması söz konusudur. Birincisi, Rehman: Bu ümumi acımadır ki, mümin, kafir, hər kəsi içine alır. Bu genellikle yaşadığımız dünyada tecelli eder. İkincisi, Rehim: Ahirette və sadəcə müminlərlə olan acıma. Özel rahmet».²

«Rəhmət» sözünün başqa bir mənası «vermək», «lütf etmək»dir. Təsəvvüf əhlinə görə də, iki cür rəhmət var: «...rahmeti-ımtinaniye, yani amel ve ibadet edilmeden evvelki Allahın ümumi rahmeti; rahmeti-vucudiye, yani takva ehline ahirette vaat edilen özel rahmet»³.

«Rəhmət» anlayışı ilə bağlı olaraq bir sıra deyimlər də yaranmışdır. Məsələn, «rəhmət oxumaq», yəni ölənin bir şəxsin arxasınca dua oxumaq. Bu deyim öyü, tərif mənasında da işlədilir. Bir misala baxaq:

*«...Edenler halimi idrak, okurlar nıfkile rahmet,
Olanlar zairi-kabrim dönerler müşfik u mahzun»⁴*

(Məni anlayanlar, halımı başa düşənlər ürək yumşaqlığı ilə rəhmət oxuyurlar. Qəbrimi ziyarət edənlər kədərli və mənə şövq (istək) duyaraq geri dönərlər) (**Əbdülhak Hamid**).

«Rəhmət» anlayışı ilə bağlı olaraq yaranmış deyimlərdən biri də «Rəhmət oxutdurmaq»dır. Bu deyim bir şəxsin etdiyi zülm, başqasının etdiyindən ağır, çox olanda istifadə edilir.

*«...Kafir ol mertəbe kıydı cana,
Rahmet okuttu Hüləgu Hana»⁵*

¹ Nizami Gəncəvi, *Sirlər Xəzinəsi*. (filoloji tərcümə, izahlar, şərhlər və lügət professor Rüstəm Əliyevindir), Bakı, 1981, s. 34.

² Ethem Cəbecioğlu, *Təsəvvüf Terimləri və Deyimləri Sözlüğü*, İstanbul, 2005, 510.

³ Süleyman Uludağ, *Təsəvvüf Terimləri və Deyimləri Sözlüğü*, İstanbul, 2001, 286.

⁴ Cəbecioğlu, 510.

⁵ Cəbecioğlu, 511.

(Kafir o qədər (o dərəcədə) can məhv etdi ki, Hülaki xana rəhmət oxutdurdu) (**Öndərünlu Fazil**).

Dini-təsəvvüfi terminologiyada «rəhmət» qavramı ilə bağlı daha iki anlayış var:

Birincisi: Rəhmətül-İmtinaniyyə- ərəb dilində qiymətli bir şeylə bağlı olaraq ehsan etmək anlamında acımaq mənasını bildirir. Yəni qul öz qulluğunu yerinə yetirmir, ancaq Allah ona ehsan edir. Bu uca Allahın Rəhman adı ilə bağlıdır və hər şeyə aiddir.⁶

İkincisi: Rəhmətül-vücutiyyə-ərəb dilində varlıqla bağlı acımaq, rəhm etmək mənalərini bildirir. Yəni bu, uca Allahın inananlara vəd etdiyi rəhmətdir. Bu insanın uca Allahın (c.c) sevgisini, rızasını qazanmaq uğrunda apardığı ardıcıl mübarizəyə (cihada) bağlıdır.⁷

Bundan başqa, uca Allahın adlarından biri də Rəhimdir. Yəni uca Allah (c.c) çox bağışlayan, acıyandır. Uca Allahın (c.c) Rəhim adı Qurani-Kərimdə 115 dəfə çəkilmişdir.⁸

Bilindiği kimi, Qurani-Kərimin surələri «bəsmələ» ilə (Əuzu billahi min əş-şeytanir-rəcim, bismillahir-rəhmanir-rəhim-qovulmuş şeytandan Allaha sığınırım, Rəhman və Rəhim olan Allahın adı ilə) başlayır. Bu o deməkdir ki, «...Kul herhangi bir davranışta bulunurken, önemli bir işe teşebbüs ederken önce «euzu» çekerek muhtemel olumsuz etkileri def etmekle sonra da besmeleyi okuyarak kendinin tek başına yeterli olmadığını, başarı ve gücün ancak Allaktan gelebileceğini, Allahın yer yüzünde halife kıldığı bir varlık olarak Onun mülkünde, onun adına tasarrufta bulunduğunu, asıl malik ve hakim olan Allahın koyduğu sınırlar aşarsa, emanete hiyanet etmiş olacağını «...peşinen kabul etmekte ve bundan güc almaktadır. Burada tevhid cümlesinin manası da üstü kapalı olarak mevcuttur. Zira nasıl ki, tevhid cümlesinde «la ilahe» denilerek önce bütün sahte tanrılar zihnlere siliniyor, sonra da «illallah» ifadesiyle hakiki, tek, eşi ve benzeri bulunmayan Tanrı (Allah) kalbe ve zihne yerleştiriliyorsa, euzu besmele çekildiğinde de önce kulluk ilişkisine engel olan kirli çevre temizleniyor, sonra da bu ilişkinin en uygun anahtarı kullanılmış, doğru kapılar açılmış, sağlıklı bağ kurulmuş oluyor...».⁹

Bu mənada uca Allahın (c.c) «Rəhim» sifəti çox mərhəmətli, çox bağışlayan demək olub, daha çox axirətlə bağlıdır. Qul bu dünyada

⁶ Cebecioğlu, 511.

⁷ Cebecioğlu, 511.

⁸ Allahın gözəl adları üçün baxın: Ali Osman Tatlısu, *Esmau'l-Hüsna Şerhi*, Ankara, 1963; Bekir Topaloğlu, "Esmail-Hüsna", *TDV İslam Ansiklopedisi*, XI, 404-418.

⁹ *Kuran Yolu, Türkçe Meal ve Tefsir* (Komisyon), Ankara, 2003, 1, 7.

fasilsiz olaraq uca Allah (c.c) yolunda çalışır, hər şeyi Allah (c.c) üçün, Allah (c.c) adına edir və nəticədə uca Allahın (c.c) sonsuz rəhmətini, mərhəmətini qazanır, uca Allah (c.c) qulunu bağışlayır.

İndi Qurani-Kərimdə uca Allahın (c.c) rəhim sifəti ilə bağlı olan bir neçə ayəni oxuyaq:

«(Ey Peyğəmbər! Mənim adımdan qullarıma) de: «Ey Mənim (günah törətməklə) özlərinə zülm etməkdə həddi aşmış bəndələrim! Allahın rəhmindən ümitsiz olmayın. Allah (tövbə etdikdə) bütün günahları bağışlayar. Həqiqətən, O, bağışlayandır, rəhm edəndir!» (əz-Zumər, 39/53).

«Sizin tanrınız bir olan Allahdır, Ondan başqa Tanrı yoxdur. O, rəhmlidir, mərhəmətlidir» (əl-Bəqərə, 2/163).

«Allah bilmədən (səhvən) içdiyiniz andlara görə sizi cəzalandırmaz, ancaq qəlblərinizin kəsb etdiyi şeylərlə (yalandan, ya da qəsdən and içib yerinə yetirmədiyiniz andlara, pis niyyətlərə) görə sizi cəzalandıracaqdır. Allah bağışlayandır, həlildir!» (əl-Bəqərə, 2/225).

«Fitnəyə məruz qaldıqdan sonra hicrət edənləri, daha sonra cihad edib (bu yolda hər cür əzab-əziyyətə) səbir edənləri isə (bütün bunlardan sonra Rəbbin, şübhəsiz, bağışlayandır, (onlara) rəhm edəndir!» (ən-Nəhl, 16/110).

Qurani-Kərimdə rəhmət anlayışının məna çeşidləri həddən artıq çoxdur. Rəhmət uca Allahın sifətlərindən biridir. Yuxarıda verdiyimiz ayələrdə bunu aydın gördük.

Qurani-Kərimdə rəhmət uca Allahın (c.c) bir neməti kimi təqdim olunur:

«(Nəhayət) Adəm Rəbbindən (bəzi xüsusi) kəlmələr öyrənərək (Həvvə ilə birlikdə o kəlmələr vasitəsilə) tövbə etdi. Doğrudan da, O (Allah) tövbələri qəbul edəndir, mərhəmətlidir» (əl-Bəqərə, 2/37).

Qurani-Kərimdə rəhmət anlayışı uca Allahın ədalətini, mərhəmətini, şəfqətini, əfvini, insana sevgisini, müjdəsini ifadə edir. Uca Allah (c.c) tez-tez qullarına rəhm edəcəyini, onları bağışlayacağını vurğulayır:

«Şərq də, Qərb də Allahındır. Hansı tərəfə yönəlsəniz (üz tutsanız) Allah oradadır. Şübhəsiz, Allah (öz mərhəməti ilə) genişdir, (O, hər şeyi) biləndir!» (əl-Bəqərə, 2/115).

«Rəhmət» anlayışının bir yönü də Peyğəmbərlə bağlıdır. Yəni uca Allah (c.c) insanı sevir, onu cəhalətdən qurtarmaq istəyir və bu məqsədlə də insanları doğru yola yönəltmək üçün Peyğəmbər göndərir.

Deməli, hz. Məhəmmədin (s.a.s) bir peyğəmbər olaraq göndərilməsi uca Allahın (c.c) rəhmətinin, mərhəmətinin göstəricisidir:

«*Özlərinə*) peyğəmbər göndərilən ümmətləri (peyğəmbərlərə tabe olub-olmadıqları barədə) sorğu-suala çəkəcək, göndərilən peyğəmbərləri də (dinimizi onlara təbliğ edib-etməmələri haqqında) sorğu-sual edəcəyik» (əl-Əraf, 7/6).

«Yer üzü (Peyğəmbərin gəlməsi sayəsində iman və ədalətlə) düzəldikdən sonra, orada fəsad törətməyin. Ona (Allaha) həm qorxu, həm də ümidlə dua edin. Həqiqətən, Allahın mərhəməti yaxşılıq edənlərə çox yaxındır!» (əl-Əraf, 7/56).

«*Səni də aləmlərə ancaq bir rəhmət olaraq göndərdik*» (əl-Ənbiya, 21/10).

Uca Allah (c.c) Qurani-Kərimdə «Rəhmət» sifətini daha aydın şərh etmək, insanları haqq olana inandırmaq, onları doğru yola yönəltmək məqsədi ilə insanların rəhmət anlayışını daha aydın görə bilməsi, qavraması və bu adın nuruna sığınib, günah bataqlığından qurtularaq işığa qovuşması, insanların uca Allaha (c.c) olan ehtiyacını anlaması üçün öz «xilas sifətini» çox əyani bir biçimdə təqdim edir:

«*Küləkləri Öz mərhəməti önündə (yağışdan qabaq) müjdəçi olaraq göndərən Odur. Belə ki, küləklər (yağmur yüklü) ağır buludları hərəkətə gətirdiyi (daşdığı) zaman Biz onları (buludları) ölü (qurumuş) bir məmləkətə tərəf qovur, ora yağmur endirir və onunla hər cür meyvə yetişdiririk. Biz ölüləri də (dirildib qəbirlərdən) belə çıxaracağıq. Bəlkə, düşünüb ibrət alarsınız!*» (əl-Əraf, 7/57).

Qurani-Kərimdə uca Allahın (c.c) «Rəhim» sifəti və rəhmət anlayışı Yaradanın insanları müjdə verərək inandırmaq siyasətinin ayrılmaz tərkib hissəsidir. Uca Allah (c.c) insanları rəhmət anlayışı ilə tərbiyə edir, onların qəlbini və əxlaqını təmizləyir, onlara sığınacaqları yeri göstərir, onları ümidlərini itirməməyə çağırır, onlara buyurur ki, günah etmişənsə, qorxma, rəhim olan Allahdan ümidini kəsmə, tövbə et, Haqqa yönəl! Bu mənada rəhmət anlayışının içərisində sönməz bir nur, sonsuz bir genişlik, insanların qəlbini fərəhləndirəcək bir ümid, insanı vəcdə gətirəcək bir ilahi müjdə var. Uca Allahın (c.c) bu mübarək «Rəhim» sifətinin içində qurtuluş, inandırma və ədalət cəvhəri var. Elə buna görə də, biz bu mübarək adı «xilas ünvanı», hz. Nizaminin daha gözəl deyimi ilə «rəhmət evi» adlandırırıq. Budur, uca Allahın (c.c) «Rəhim» sifətinin mübarək müjdəsi, axirətdəki bir tükənməz, əvəz edilməz nemətə çevrilməsi.

«*Rəbbindən qorxanlar da dəstə-dəstə Cənnətə gətiriləcəklər. Nəhayət, ora çatınca onun qapıları açılacaq və (Cənnət) gözətçiləri*

(onlara): «Salam əleyküm! (Sizə salam olsun!) Xoş gəldiniz! Əbədi qalacağınız Cənnətə daxil olun!» - deyəcəklər. Onlar isə: «Bizə verdiyi vədini yerinə yetirmiş və bizi bu yerə vətis etmiş Allaha həmd olsun! Biz Cənnətin istədiyimiz yerində sakin oluruq. (Dünyada yaxşı) əməllər edənlərin mükafatı necə də gözəldir!» - deyəcəklər". (əz-Zumər, 39/74-75).

Yerləri və göyləri əhatə edən rəhmət anlayışının təcəllisinin, mələklərin və möminlərin bu mübarək adın nuruna boyanmasının, onların sevincinin, qurtuluşunun, «rəhmət evi»nə daxil olmalarının yaratdığı vəcd halının ilahi təsviri çox gözəl və inandırıcıdır. Elə deyilmi?

Deyildiyi kimi, «rəhim» və «rəhmət» anlayışlarının hz. Məhəmmədlə (s.a.s) sıx bağlılığı var. Belə ki, hz. Məhəmmədin (s.a.s) çoxsaylı adlarından biri də «Rəhim»dir. O, bütün möminlərin, yoxsulların, çarəsizlərin, möhtacların, yetimlərin, kimsəsizlərin ümid yeridir. Peyğəmbər onlara qarşı çox şafqətli və mərhəmətlidir. Mübarək Quran buyurur ki, uca Allahın (c.c) elçisinin adı Rəhimdir:

«(Ey ümmətim!) Sizə özünüzdən bir peyğəmbər gəldi ki, sizin əziyyətdə (məşəqqətdə) düşməyiniz ona ağır gəlir, o sizdən (sizin iman gətirməyinizdən) ötrü təşəddür, möminlərə şafqətli, mərhəmətlidir!» (ət-Tövbə, 9/128).

«Rəhim», «Rauf» adları həm uca Allahın (c.c) gözəl adlarındandır, həm də hz. Məhəmmədin (s.a.s) mübarək adları sırasında yer tutur. Bu sifətlər hz. Məhəmməddən (s.a.s) başqa heç bir Peyğəmbərə verilməmişdir. Çünki hz. Məhəmmədin (s.a.s) varlığı bütün aləmlər üçün rəhmətdir.

II. DİVAN ƏDƏBİYYATINDA PEYĞƏMBƏRİN RƏHİM, RƏHMƏT, RAUF ADI

Divan ədəbiyyatında hz. Məhəmmədlə (s.a.s) bağlı yazılmış nətlərdə Onun Rəhim, Rəhmət, Rauf adları birlikdə verilmişdir. Bu üç ad hz. Məhəmmədin (s.a.s) şafqətli, mərhəmətli olduğunu ifadə edir:

... Rahim ü Rahmet ü Nuri-Mübindür,

Kiyamətdə Şefiül-Müznibindür...¹⁰

(Rəhimdir, Rəhmətdir, parlaq nurdur. Qiyamət günü dərdlilərin şəfaətçisidir) (Mehmed).

... Allahdan inayete senden şəfaete,

Kalmış durur işüm benüm ey Rahmeti-Rahim.¹¹

¹⁰ Emine Yeniterzi. *Divan Şiirinde Nat*, Ankara, 1993, 194.

¹¹ Yeniterzi, 194.

(Ey Rəhmət və Rəhim olan! Mənim işim Allahın inayətinə və Sənin şəfaətinə qalıb) (Tacizadə Cəfər Çələbi)

Muhammed Alim-i İlmel – Yakindür,

Muhammed «Rahmeten Lil-Alemindür...»¹²

(Məhəmməd qəti, uca Allahın (c.c) verdiyi elm sahibidir. O, aləmlərə rəhmətdir)

Gah anun hulkına didi Hak «Azim»,

Geh «Rauf» itdi annı vü geh «Rahim».¹³

(Uca Allah onun yaradılışına gah «əzim» (çox böyük) dedi, gah da ona «Rauf» (şəfqətli), Rəhim (bağışlayan) dedi) (Əhmədi).

III. NİZAMİYƏ GÖRƏ RƏHMƏT EVİ

Bu anlayışların izahından sonra Nizaminin beytinin birinci misrasını oxuyaq:

«Rəhmət evinin (dairəsinin) mərkəzi sənən...»

Şair bu misrada da üslubuna sadıq qalaraq hz. Məhəmmədi (s.a.s) şifrlərlə, kodlarla təqdim etmişdir. Nizami Peyğəmbərlə bağlı yazdığı birinci nətdə Onun missiyasını şərh edərkən «səadət məmləkəti» ifadəsindən istifadə etmişdir. Biz bu anlayışın izahını Nizaminin birinci nəti ilə bağlı yazdığımız kitabda vermişik¹⁴. Bu nətdə isə şair birinci nətdəki anlayışa yaxın olan «rəhmət evi» qavramından istifadə etmişdir.

İlk sırada onu deməliyik ki, Nizami bu misrada «ev» modelindən istifadə edib. Şairin düşüncəsində bir islam evi anlayışı var. Bu evin yaradıcısı uca Allah (c.c), başçısı isə hz. Məhəmməddir (s.a.s). Nizaminin təqdimatına görə, hz. Məhəmmədin (s.a.s) vəzifəsi uca Allahdan (c.c) aldığı buyruğa uyğun bir «rəhmət evi» qurmaqdır. Bu, Onun göndərilmə, seçilmə səbəbidir. Əslində, belə demək mümkündürsə, uca Allahın (c.c) istəyi bu dünyada və axirətdə «rəhmət evi» qurmaqdır. Qadir Allah (c.c) insanların xoşbəxt olmasını istəyir, bu məqsədlə Peyğəmbərlər, kitablar göndərir, «rəhmət evi»nin modelini verir, qanunlarını müəyyən edir.

Qurani-Kərimdə bu dünya və axirət bir ev kimi təsvir olunub. Bu evin sakinləri var, qapısı var, salam şəkli var, suyu var, meyvəsi var, əbədi bir rahatlıq iqlimi var. Quranda cənnət uca Allahın (c.c) «tikdiyi» bir evdir, onun çoxlu qapısı var və hər kəs layiq olduğu qapıdan bu «rəhmət evi»nə daxil olur. Bu cənnət adlı evin fərqli yerləri var, hər kəs

¹² Yeniterzi, 194.

¹³ Yeniterzi, 194.

¹⁴ Siracəddin Hacı. *Həzrət Nizami Gəncəvinin yaradıcılığında peyğəmbərlik anlayışı və həzrət Məhəmməd (s.a.s)*. Bakı, 2006.

layiq olduğu yerdə oturur. İndi uca Allahın (c.c) cənnət ədli evinə daxil olaq:

"(Ey Peyğəmbər!) İman gətirən və yaxşı işlər görən kimsələrə müjdə ver: onlar üçün (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər (bağlar) vardır. (O cənnətlərin) meyvələrindən bir ruzi yedikləri zaman: «Bu bizim əvvəlcə (dünya evində) yedikimiz ruzidir», - deyəcəklər. Əslində, isə bu (ruzi, meyvələr) onlara (dünyadakılara zahirən) bənzər olaraq verilmişdir. Onlardan ötrü orada (hər cəhətdən) pak (olan) zövcələr də var. Onlar (möminlər) orada əbədi qalacaqlar"(əl-Bəqərə, 2/25).

Qurani-Kərimdə «rəhmət evi»nin (cənnətin) ziddi olan «əzab evi» də (cəhənnəm) təsvir olunmuşdur. Uca Allah (c.c) bu iki evin sakinlərinin dialoqunu təşkil edərək müqayisə şəraiti yaradır və sevinc, bərəkət, şafqət, mərhəmət, salam evinin dəyərləri ilə əzab, kədər, peşmanlıq, atəş evinin dəyərlərini bütün detalları ilə təqdim edir:

"Biz onların (cənnət əhlinin) ürəklərindəki kin-küdurəti çəkib çıxardırıq. Onların (qaldıqları yerin) altından çaylar axar. Onlar (Rəbbinin bu lütfünü gördükdə) deyirlər: «Bizi bura gətirib çıxaran Allaha həmd olsun. Əgər Allah bizi doğru yola yönəltməsaydı, biz özümüzə doğru yolu tapa bilməzdik. Həqiqətən, Rəbbimizin peyğəmbərləri haqqı gətirmişlər!» Onlara: «Etdiyiniz əməllərə görə varisi olduğunuz Cənnət budur!» - deyər müraciət ediləcəkdir. Cənnət əhli cəhənnəm əhlinə müraciət edib: «Biz Rəbbimizin bizə vəd etdiyini (axirət nemətlərini) haqq olaraq gördük. Siz də Rəbbinizin sizə vəd etdiyini (cəhənnəm əzabını) gerçək olaraq gördünüz mü?»- deyər soruşacaq. Onlar: «Bəli!» - deyər cavab verəcəklər. Elə bu zaman onların (hər iki dəstənin) arasında bir qarçı (İsrafil, ya da cənnətdəkilərdən biri): «Allah zalımlara lənət etsin!» - deyər səslənəcək. O kəslərə ki, insanları Allah yolundan döndərər, onu (Allah yolunu) ayri hala salmaq (əymək) istəyər və axirətdə də inkar edərlər!» Onların ikisinin (cənnət əhli ilə cəhənnəm əhlinin) arasında pərdə (səs, maneə) və Əraf (Cənnətlə Cəhənnəm arasındakı səddin yüksəklikləri) üzərində isə (savabları və günahları, xeyir və şər əməlləri bərabər olan) insanlar (kişilər) vardır ki, onlar hamını (cənnətlikləri və cəhənnəmlikləri) üzündən tanıyıb cənnət əhlinə: «Sizə salam olsun!»- deyər müraciət edərlər. Bunlar (Əraf əhli) çox istədiklərinə baxmayaraq, halə ora (Cənnətə) daxil olmamış (ancaq Ərafda günahları təmizləndikdən sonra daxil olacaq) kimsələrdir. Onların nəzərləri cəhənnəm əhlinə çevrildiyi zaman: «Ey Rəbbimiz! Bizi zalımlarla bir etmə!»- deyirlər. Əraf əhli üzlərindən tanıdıqları adamlara müraciət edib: «sizə nə yığdığınız mal-dövlət, nə də təkəbbürünüz fayda verdi»,- deyəcək. (Və fağır, yoxsul möminləri

kafiraların böyüklərinə göstərək:) «Allah onları Öz mərhəmətinə nail etməyəcək, deyə and içdiyiniz kəslər bunlardırmı?» - söyləyəcəklər. (O anda Allah həmin möminlərə müraciətlə belə buyuracaq:)
«Cənnətə daxil olun. Sizin heç bir qorxunuz yoxdur və siz qəm-qüssə görməyəcəksiniz!». Cəhənnəm əhli cənnət əhlinə müraciət edib: «Üstümüza bir az su tökün, ya da Allahın verdiyi ruzilərdən bizə bir qədər ehsan edin!» - deyəcək. Onlar isə: «Doğrusu, Allah bunları kafirlərə haram buyurmuşdur!» - deyə cavab verəcəklər. O kəslər ki, dinlərini oyun-oyuncaq (əyləncə) etmiş və (fani) dünya həyatı onları aldatmışdı. Onlar bu günə qovuşacaqlarını unutduqları və ayələrimizi (bilə-bilə) inkar etdikləri kimi, Biz də onları bu gün unudarıq!» (əl-Əraf, 7/43-51).

Bizcə, bu son dərəcə ibrətli və misilsiz bir səhnədir. Ayələr bir-birinə zidd anlayışlar, ifadələr, sözlər üzərində qurulub: cənnət-cəhənnəm, cənnət əhli - cəhənnəm əhli, kin-küdurət - sevgi, doğru yol - əyri yol, haqq - batil, nemət - əzab, sizə saləm olsun - Allah zalımlara lənət etsin, bu dünya - axirət, savab - günah, xeyir - şər, təvazökarlıq - təkəbbür, mömin - kafir, mərhəmət - zülm, yoxsul - varlı, halal - haram, təsdiq - inkar, ümid - qorxu.

Uca Allah (c.c) bu ayələrdə üç ev, üç məkan təsvir edir: hz. Nizaminin ifadə etdiyi «rəhmət evi» - bu ev inananların əbədi qalacaqları evdir. «Əzab evi» - bu evin sakinləri uca Allahı (c.c) və Onun elçisini inkar edənlərin yaşadığı məkandır. Bir də bu iki evin arasında qalanların olduğu yer - bizim şərti olaraq «evsizlər»in, tərəddüd əhlinin ümid və qorxu içində qaldıqları yer adlandırdığımız ünvan.

Uca Allah (c.c) «rəhmət evi»nin nemətlərini ilk ayələrdən başlayaraq təsvir edir, inananlara müjdə verir, bu evi bütün detalları ilə təsvir edir. Çünki insan gedəcəyi yeri tanıyanda, qalacağı yeri biləndə qəlbi rahat olur, özünü təhlükəsiz bir məkanda hiss edir.

Bizcə, Nizaminin «rəhmət evi» anlayışının mənalardan biri budur ki, ən gözəl axirət neməti «rəhmət evi»dir, bu dinlik, əbədi rahatlıq, şəfqət, mərhəmət evinin sakini olmaqdır.

Nizaminin «rəhmət evi» anlayışının iki yönü var: biri bu dünyada qurulan «rəhmət evi»dir. Şairə görə, bu dünyada özünə «rəhmət evi» tikə bilməyənlər, axirətdə də «rəhmət evi»nə daxil ola bilməzlər. Çünki, əslində, bu dünya özü bir evdir, axirət də bir ev. Bu iki ev arasındakı doğru yolu tapmaq üçün peyğəmbərə ehtiyac var. Bu da peyğəmbərlərin göndərilmə səbəblərindən biridir. Nizami bir də «rəhmət evi» anlayışı ilə axirət evini nəzərdə tutur.

Nizamiyə görə, «rəhmət evi» insanın qəlbidir. Əgər bu qəlb Allah (c.c) sevgisi ilə dolmuşsa, onun döyüntüləri uca Allahın (c.c) yaratdığı ilahi nizamın ritmləri ilə üst-üstə düşürsə, deməli, insanın içində, duyğu və düşüncələrində «rəhmət evi» qurulmuşdur.

Nizaminin anlayışına görə, «rəhmət evi» bir islam evidir. Yəni «rəhmət evi» dinclik, sevgi, bəriş yuvasıdır.

Şairə görə, «rəhmət evi»nin qurulması uca Allahın (c.c) buyruğudur və bu yuvanın qurulmasının məqsədi insanları təhlükələrdən, bu dünyanın və axirətin əzabından qorumaqdır. **«Rəhmət evi»nin başlıca yaşayış prinsipləri iman, təmizlik və ədalətdir.**

Nizami beytin birinci mısrasında deyir ki, Hz. Məhəmməd (s.a.s) «rəhmət evi»nin mərkəzidir, dayaq nöqtəsidir. Burada şair «rəhmət evi»ni ilahi qanunlarla yaşayan bir dünya modeli kimi təqdim etmişdir. Yəni uca Allah (c.c) insanları xoşbəxt etmək üçün bir ev (dünya) qurmağı qərara alır, bu evin mənəvi-əxlaqi, hüquqi, iqtisadi yaşayış prinsiplərini müəyyən edir. Bunun üçün Quran göndərir və bu ilahi ölçülərə uyğun bir evin tikilməsi üçün başçı, lider, yol göstərən – Peyğəmbər seçir. Deməli, Hz. Məhəmmədin (s.a.s) vəzifəsi Allahın (c.c) buyruqlarına uyğun «rəhmət evi» tikməkdir. Nizaminin təqdimatında bu evin, dünyanın, cəmiyyətin hüquqi sistemi var. Bu sistemə görə, «rəhmət evi»ndə yaşayanlar hüquq baxımından bərabərdirlər, bu evdə yaşayanlar azaddırlar, bu evin sakinlərinin azad yaşamaq, sevmək, işləmək, danışmaq, ailə qurmaq, övlad yetişdirmək, oxumaq, elm öyrənmək hüququ var. Bu rəhmət evinin vətəndaşlarının iqtisadi azadlıqları var, burada insanların şəxsi mülkiyyəti var, burada haqsız rəqabət, faiz haramdır, malı dəyərdən artığına satmaq olmaz, bu evin vətəndaşlarının sosial təminatı var, insanlar arasındakı sosial ədaləti təmin etmək üçün bu «rəhmət evi»nin zəkat kimi mükəmməl iqtisadi sistemi var. Bu «rəhmət evi»nin vətəndaşları qadın və kişi olmasından asılı olmayaraq, miras hüququna malikdir. İnsanlar arasında bərabərsizlik yaradan və haqsız qazanc mənbəyi olan faiz bu «rəhmət evi»ndə haram edilmişdir. «Rəhmət evi»nin ana yasında faizin zərərləri belə şərh edilmişdir:

"Salam (müamila, faiz) yeyənlər (qiyamət günü) qəbirlərindən ancaq Şeytan toxunmuş (cin vurmuş dəli) kimi qalxarlar. Bunların belə olmaları: «Alış-veriş də salam kimi bir şeydir!» - dedikləri üzündəndir. Halbuki, Allah alış-verişi halal, salam (faiz) almağı işə haram (qadağan) etmişdir. İndi hər kəs Rəbbi tərəfindən gələn nəsihəti qəbul etməklə (bu işə) son qoyarsa, keçmişdə aldığı (salamlar) onundur (ona bağışlamaq). Onun işi Allaha aiddir. Ancaq (yenidən salamçılıya) qayıdanlar cəhənnəmlidirlər və orada həmişəlik qalacaqlar! Allah sələmi (sələmlə qazanılan malın bərəkətini) məhv

edar, sədəqələri (sədəqəsi verilmiş malın bərəkətini) isə artırır. Allah kafiri, günahkarı sevməz! İman gətirən, xeyirli işlər görən, namaz qılan, zəkat verən şəxslərin Rəbbi yanında mükafatları var. Onların (axirətdə) heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər! Ey möminlər! Əgər doğrudan da, iman gətirmişsinizsə, Allahdan qorxub sələmdən qalan məbləğdən (faizdən) vaz keçin! (Onu borclulardan almayın!)” (əl-Bəqərə, 2/275-278).

Çünki faiz almaq «rəhmət evi»nin iqtisadi, hüquqi, əxlaqi nizamını pozur, insan azadlıqlarını məhdudlaşdırır, haram qazanca yol açır.

Bu «rəhmət evi»nin başçısı, qurucusu, mərkəz nöqtəsi olan Hz. Məhəmməd (s.a.s) faiz alana da, onu verənə də lanət etmişdir.¹⁵

«Rəhmət evi»nin iqtisadi əsasları azad, halal ticarət, yardımlaşma və faizsiz borc vermək prinsipi üzərində qurulmuşdur. Faiz isə bu sistemin əsaslarını dağıtdığına görə haram buyrulmuşdur.

Hz. Məhəmməd (s.a.s) başqa bir mübarək hədisində «rəhmət evi»nin ölçülərini belə açıqlayır:

*"Allaha heç bir şeyi ortaq qoşmayın, oğurluq etməyin, zina etməyin, haqsız yerə Allahın haram buyurduğu bir nəfsi öldürməyin, bir adamı öldürmək üçün güc, qüdrət sahibi bir kimsənin yanına getməyin, adamları sehirləməyin, faiz yeməyin, evli və namuslu bir qadına namussuzdur deyib iftira atmayın, döyüşün qızıışdığı gün hər b meydanından qaçmayın..."*¹⁶

«Rəhmət evi»nin ölçülərinə görə, faiz malın yox olmasına səbəb olur, faiz yeyənlər Allah (c.c) və Onun Rəsuluna qarşı döyüşürlər. «Rəhmət evi»nin qaydalarına görə yetimin malını yemək haramdır.

«Rəhmət evi»ndə qadın uca Allahın (c.c) əmanəti sayılır, onun hüquqları var və bu hüquqları pozmaq olmaz. Onu döymək, təhqir etmək, zorla ərə vermək, mirasdan məhrum etmək, oxumaq hüququnu əlindən almaq, onu al-ver predmetinə çevirmək haramdır. «Rəhmət evi»nin ölçülərinə görə, qadın zərifdir, o, anadır, o, gözəllik, sevgi qaynağıdır, o, ailənin qoruyucusudur. Rəhmət evinin sahibi ica Allah (c.c) belə buyurur:

"Ey iman gətirənlər! Qadınlara zorla varis çıxmaq sizə halal deyildir! (Qadınları) açıq-aşkar pis bir iş görməyincə özlərinə verdiyiniz (mehrini) bir hissəsini geri qaytarmaq məqsədlə onlara əziyyət

¹⁵ Nəvəvi, *Riyazüs-Salihin* (tərcümə və şərh edənlər: Y. Kandemir, İ.Lütfi Çakan, R.Küçük), Erkam yayımları, İstanbul, 2004, VII, 64.

¹⁶ Nəvəvi, IV, s. 487.

verməyin. Onlarla gözəl (Allahın buyurduğu kimi) rəftar edin. Əgər onlara nifrət etsəniz (dözün) ola bilsin ki, sizdə nifrət doğuran hər hansı bir şeydə Allah (sizdən ötrü) çoxlu xeyir nəzərdə tutmuş olsun" (ən-Nişa, 4/19).

Hz. Məhəmməd (s.a.s) belə buyurur:

"Əshabım! Qadınlarla xoş davranmağınızı tövsiyə edirəm. Vəsiyyətimi yerinə yetirin. Çünki onlar sizin idarəçiliyinizə və himayənizə verilmişdir..."¹⁷

Nizamiyə görə, «rəhmət evi»nin mənəvi-əxlaqi ölçüləri bunlardır: şəfqət, mərhəmət, sevgi, başqalarına dəyər vermək, bağışlamağı bacarmaq, ata-ana sevgisi, yaxşılıq, Allah və peyğəmbər sevgisi, ədalət, iman, ibadət, şükür etmək, qonaqpərvərlik, yetimə, kimsəsizə yardım, cihad, səxavət, sədəqə vermək, səbir, bir-birinə dua etmək, təmizlik, düzlük, yalan danışmamaq, zülmə, haqsızlığa qarşı mübarizə etmək, bütün yaradılmışların hüququna hörmət etmək və bu kimi başqa gözəl dəyərlər.

Uca Allah (c.c) «rəhmət evi» qurmaq üçün insanların arasından seçərək missiya verdiyi Hz. Məhəmmədə (s.a.s) belə buyurur:

"(Kafirlərin) bəzi zümrələrinə verdiyimizə (fani dünya malına) rəğbət gözü ilə baxma (ya da gözünü dikmə, çünki bunların arxasınca küfr edənləri dəhşətli bir əzab gözləyir), onlardan (onlar iman gətirmədiklərindən) ötrü kədərlənmə (ya da onlara verdiyimiz sərvətə görə qəmgin olma, axirətdə səni daha böyük nemətlər gözləyir), möminləri qanadın altına al (iman gətirənlərə qarşı təvazökar olub yumşaq davran və onları himayə et!)" (əl-Nəhl, 16/88).

Hz. Məhəmməd (s.a.s) mübarək hədislərində «rəhmət evi»nin mərhəmət, şəfqət, sevgi ölçüsünü belə açıqlayır:

"Möminlər bir-birilərini sevməkdə, bir-birilərinə acımaqda və bir-birilərini qorumaqda bir vücuda bənzərlər. Vücudun bir üzvü xəstə olduğu zaman, başqa üzvlər də bu səbəblə yuxusuzluğa və qızdırmalı xəstəliyə tutulurlar"¹⁸.

Hz. Məhəmmədin (s.a.s) «rəhmət evi»nin ölçülərinə görə, "Mərhəmət etməyən kimsəyə mərhəmət olunmaz",¹⁹ "Yaxşılığın əvəzi yalnız yaxşılıqdır",²⁰ "İnsanlara mərhəmət göstərməyən kimsəyə Allah da mərhəmət etməz",²¹ "Müsəlman heç kimsəyə qarşı kin, nifrət,

¹⁷ Nəvəvi, II, s. 325.

¹⁸ Nəvəvi, II, 180.

¹⁹ Nəvəvi, II, 182.

²⁰ Nəvəvi, II, 183.

²¹ Nəvəvi, II, 185.

düşmənçilik duyğuları ilə dolu olmaz, hər kəsə qarşı ədalətə davranar, haqsızlıqdan uzaq durar".²²

Hz. Məhəmmədin (s.a.s) qurduğu dünyanın - «rəhmət evi»nin ölçülərinə görə: *"Müsəlman müsəlmanın qardaşdır. Ona zülm etməz, haqsızlıq etməz, onu düşməyə təslim etməz. Müsəlman qardaşının ehtiyacını ödəyən şəxsin ehtiyacını Allah ödəyər. Kim bir müsəlmanı sıxıntıdan qurtararsa, uca Allah o şəxsin qiyamət günündəki sıxıntılarında birini həll edər. Kim bir müsəlmanın eyib və qüsürünü örtərsə, uca Allah da o şəxsin eyib və qüsürünü örtər".²³*

Bu "rəhmət evi"nin ölçülərinə görə:

"Müsəlman müsəlmanın qardaşdır. Ona xəyanət etməz, yalan söyləməz və yardımını tərks etməz. Müsəlmanın namusu, malı və qanı başqa müsəlmana haramdır. Təqva buradadır. Bir kimsəyə şər olaraq müsəlman qardaşını özündən aşağı görməsi yetər".²⁴

Bu "rəhmət evi"nin əxlaq ölçülərinə görə:

"Sizdən biriniz özü üçün sevib arzu etdiyi şeyi din qardaşı üçün də sevib arzu etmədikcə gerçək anlamda iman etmiş olmaz".²⁵

Bu «rəhmət evi»nin şərtlərinə görə:

"Din qardaşın zalım da, məzlum da olsa, ona yardım et".²⁶

Bu "rəhmət evi"nin qaydalarına görə:

"Müsəlmanın müsəlman üzərindəki haqqı altıdır: Qarşılaşdığı zaman salam ver, səni dəvət edərsə, get, səndən nəsihət istəsə, nəsihət et, asqıranda Allaha həmd edərsə, yərhamukallah de, xəstələnəndə onu ziyarət et, öldüyü zaman cənazəsinin arxasında get".²⁷

Nizami «rəhmət evi»ni bir sağlam dünya kimi təqdim edir. Həminin barış içində yaşadığı bu müqəddəs məkanın adı «rəhmət evi»dir, vətəndaşı mömindir, idarəçilik prinsipləri mərhəmət və ədalətə əsaslanır.

Nizamiyə görə, bu evin hüquqi, iqtisadi, əxlaqi əsaslarını uca Allah (c.c) müəyyən edib. Bu evi qurmağın yeganə şərti hz. Məhəmmədə (s.a.s) tabe olmaqdır. Çünki O, bu «rəhmət evi»nin «dayaq nöqtəsidir», mərkəzidir.

²² Nəvəvi, II, 185-186.

²³ Nəvəvi, II, 194.

²⁴ Nəvəvi, II, 197.

²⁵ Nəvəvi, II, 204.

²⁶ Nəvəvi, II, 205.

²⁷ Nəvəvi, II, 208.

Nizamiyə görə, uca Allahın (c.c) hədəfi bu dünyada və axirətdə «rəhmət evi» tikməkdir. Əslində, «rəhmət evi» cənnətdir. Bu bir sevgi, mərhəmət evidir. Bu evdə - bu rəhmət dünyasında hər bir vətəndaşın hüququ tanınır, hamı sevinc və kədərini bir-biri ilə paylaşır, hər kəs bir-birini bağışlamağı bacarır. Bu «rəhmət evi»ni ancaq uca Allaha (c.c) və hz. Məhəmmədə (s.a.s) inananlar qura bilər.

Şairə görə, bu «rəhmət evi»nin ana yarası Qurani-Kərimdir, evin yaradıcısı Allah (c.c), başçısı hz. Məhəmməddir (s.a.s). Bu evin vətəndaşı olmağın şərtləri isə iman, iradə, elm, təmizlik və ədalətdir.

Bizə görə, Nizaminin üçüncü nətinin ikinci beytinin ideyası xilaskarlıq, qurtuluş anlayışı ilə sıx bağlıdır. Bu mənada Nizaminin «rəhmət evi» adı ilə kodlaşdırdığı müqəddəs məkan insanlıq üçün bir sığınacaqdır, təhlükəsizlik mühitidir. «Rəhmət evi» qurmaq bir ilahi əmrdir və hər birimiz bu quruculuq işində iştirak etməliyik.

Nizami «rəhmət evi» anlayışı ilə bütövlükdə İslamın mahiyyətini, peyğəmbərlik anlayışının statusunu və bir son Peyğəmbər olaraq hz. Məhəmmədin (s.a.s) missiyasını çox dəqiq ifadə etmişdir.

Nizami bu beytin ikinci misrasında deyir:

«Zəhmət» (sözünün) nöqtəsinin üstündəki saray sənən».

Bu misrada da bir neçə məna var. Hər şeydən öncə onu deməliyik ki, birinci misrada olan «rəhmət» sözü ilə ikinci misradakı «zəhmət» sözünün əski əlifba ilə yazılışı ancaq bir nöqtə ilə fərqlənir.

Şair birinci misrada nöqtə anlayışını mərkəz, bir şeyin əsası, dayaq nöqtəsi mənasında işlətməmişdir. İkinci misrada isə «nöqtə» anlayışı həm durğu işarəsini bildirir, həm də daha çox poetik anlamda, beytin ideya yükünü daşıyan bir vasitə olaraq bizcə, «yük», «çətinlik», «əzab-əziyyət» mənasındadır. Yəni «rəhmət» sözünün birinci hərfi olan «re»nin üzərinə bir nöqtə işarəsi qoyduqda «ze» oxunur. İkinci mənada isə «rəhmət» «zəhmətə» çevrilir.

Nizami elə bir şairdir ki, o beytdə heç bir detallı bədii yükü olmadan saxlamır. Burada da şair «rəhmət», «rəhmət evi» anlayışları ilə «zəhmət» anlayışı arasındakı əlaqəni çox incə bir detalla təmin etmişdir. Bizə görə, ikinci misranı bir neçə yöndə şərh etmək olar. Hər şeydən öncə onu deməliyik ki, şair hz. Məhəmmədin (s.a.s) uca Allahın (c.c) əmri ilə «rəhmət evi» qurmaq missiyasını izah edir. Ona görə, bu çox çətin bir vəzifədir. Şairin inancına görə, böyük işlər çətinliksiz həyata keçirilə bilməz. Yəni «zəhmətsiz rəhmət yoxdur». Hz. Məhəmməd (s.a.s) ilahi buyruğa uyğun olaraq bu ağır və şərəfli peyğəmbərlik vəzifəsini öz üzərinə götürmüşdür. Onun «rəhmət evi», «rəhmət sarayı» böyük çətinliklər hesabına tikilmişdir. Hz.

Məhəmmədin (s.a.s) şərəfli, mübarək ömür yolu acılar, çətinliklər və əzab-əziyyət içində keçmişdir.

Bütövlükdə, hz. Məhəmmədin (s.a.s) ömür yolu sıxıntılarla iç-içə keçdi. Buradan çıxan nəticə odur ki, «rəhmət evi» zəhmətin üstündə qurulub. Nizami də deyir ki, «zəhmət» sözünün üstündə qurulan saray sənəən.

Nizaminin beytinin ikinci misrasının bir başqa izahı da budur ki, hz. Məhəmməd (s.a.s) insanlığı böyük zəhmətdən xilas etdi. Əgər o olmasa idi, insanlıq çəhalət girdabı içində həlak olardı. O, zəhmət çəkdi, ömrünü şam kimi insanlıq yolunda əritdi, bir «rəhmət evi» tikdi, insanları bu evə topladı və bu yolla da onları əzabdan, atəşdən qorudu, xilas etdi. O, son anadək bütün imkanlardan istifadə edərək insanları «rəhmət evi»nə yönəltməyə çalışdı.

NƏTİCƏ

Nizami bu beytdə İslam Peyğəmbərinin (s.a.s) xilaskarlıq, qurtuluş missiyasını təqdim etmişdir. Böyük düha, istedad və iman sahibi olan şair İslamın peyğəmbərlik anlayışını, hz. Məhəmmədin (s.a.s) hədəfini, məqsəd-lərini kodlaşdıraraq, terminə çevirərək uca Allahın (c.c) buyruğunun gerçək mənasını «ev» anlayışı ilə ifadə etmişdir, simvollaşdırmışdır. Şair deyir: «Ey insan! Uca Allahın (c.c) buyruğunu dinlə, ona inan, hz. Məhəmmədin (s.a.s) əlindən tut, «rəhmət evi»nə gir, qurtul, xilas ol!»

Şair bir beytdə iki dəfə «ev» anlayışından istifadə etmişdir. Bizi istidən, soyuqdan, təhlükədən, vəhşi heyvanlardan, yağışdan, qardan qoruyan, bizim eyiblərimizi örtən, bizə yuva, isti ocaq, ailə olan, ruhumuzun, bədənimizin dincəldiyi məkan olan ev İslamın xilaskarlıq missiyasını gözəl ifadə edir. Nizamiyə görə, yer üzü bir evdir, bu məkanı «rəhmət evi»nə çevirmək də bizim vəzifəmizdir. Kim bizə bir ev tiksə, onu sevərik, elə deyilmi? Uca Allah (c.c) da İslam dini ilə bizə bir «rəhmət evi» tikmişdir. Bu «rəhmət evi»nin bənnası isə hz. Məhəmməddir (s.a.s). İndi dünya bu «rəhmət evi»nə möhtac deyilmi?

Nizaminin beytinin ikinci misrasının bir yozumu da odur ki, hz. Məhəmmədin (s.a.s) xilaskarlıq missiyası bir fədakarlıq, eşq, aşıqlıq işidir. Çünki bir şəxsi xilas etmək öz həyatını qurban vermək deməkdir. Hz. Məhəmmədin (s.a.s) bütün insanlığa göndərilməsinin bir hikməti də odur ki, o, ömrünü bütün insanlığa fəda etmək üçün seçilmişdir. Çünki onun tikdiyi «rəhmət evi» fərdi mənzil deyil, bütün insanların, bütün yaradılmışların yaşadığı iman məkanıdır, əbədi səadət yurduudur.